

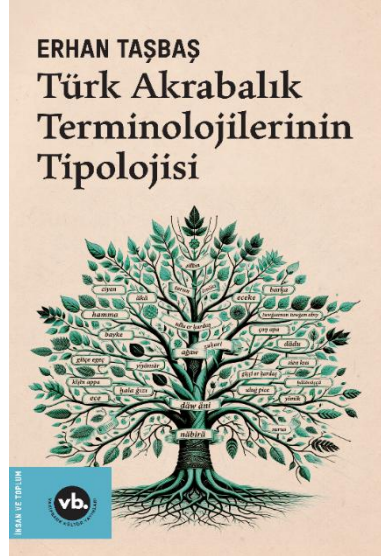
Bitig Türkoloji Araştırmaları Dergisi, Bahar 2025 / 1: 99-107.

TAŞBAŞ, Erhan (2024), Türk Akrabalık Terminolojilerinin Tipolojisi, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul, 248 s. ISBN: 978-625-6647-03-9

Tolgahan TURGUN*

1. Giriş

İncelemesini yapmakta olduğumuz “Türk Akrabalık Terminolojilerinin Tipolojisi” adlı eserin yazarı Erhan Taşbaş, lisans eğitimini Marmara Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nde tamamlamıştır. Yazar, yüksek lisans ve doktora çalışmalarını Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Türkoloji programında gerçekleştirmiş; 2011 yılında “Çağataycanın Son Dönemine Ait Bir Köroğlu Destanı” başlıklı yüksek lisans tezini, 2015 yılında ise “Türk Dillerinde Kişi Ekleri” adlı doktora tezini sunarak ilgili akademik dereceleri almıştır. 2008–2017 yılları arasında adı geçen üniversitede Türkçe okutmanlığı görevinde bulunan Taşbaş; doktora eğitiminin ardından çalışmalarını Türk akrabalık sistemleri alanına yöneltmiştir. 2019 yılından itibaren Tayvan’da bulunan Ulusal Chengchi Üniversitesi (National Chengchi University - NCCU) Türk Dili ve Kültürü- Bölümü’nde öğretim üyesi olarak akademik faaliyetlerine devam etmektedir.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Dili Bilim Dalı, Eskişehir (Türkiye). E-Posta: tolgahanturgunn@gmail.com / ORCID ID: 0000-0001-8539-9134

Bir dilin, ortaya çıktığı zamandan günümüze kadar geçirdiği evrelerdeki gelişim ve değişim, o dilin sosyal, ekonomik ve siyasi altyapısına ilişkin önemli ipuçları sunar. Toplum tarafından şekillendirilen bu kültürel göstergeler, dilde çeşitli yansımaları da beraberinde getirerek, yaşam biçimleri, inanç sistemleri ve diğer kültürlerle gerçekleştirilen etkileşimler gibi pek çok konuda izler bırakır. Örneğin, tarımsal üretime dayalı yaşam süren topluluklar ile hayvancılıkla geçinen veya bu mesleği sosyoekonomik ve kültürel açıdan temel alan toplulukların söz varlıkları arasında anlamlı ayrışmalar ortaya çıkmaktadır. Bu tür dilsel farklılıklardan hareketle; yönetim, askerlik, sağlık, inanç gibi pek çok tematik alanda bir toplumun yaşam biçimine, değerler sistemine ve kültürel yapısına dair önemli sosyolinguistik çıkarımlar yapılması mümkündür. İncelemesini yaptığımız eser ise, dil ile toplum yapısı arasındaki ilişkilerin izlenebileceği önemli bir alan olan “Türk Akrabalık Terminolojisi ve Tipolojisi” ele almaktadır.

Akrabalık terimleri, toplumdaki temel yapının ana öğelerindendir. Bunun nedeni, bireyin içinde doğup geliştiği en küçük sosyal birim olan ailenin, kan ve evlilik bağları yoluyla oluşturduğu akrabalık ilişkilerinin, zamanla genişleyerek toplulukları ve nihayetinde toplumu meydana getirmesidir. Ayrıca akrabalık terimleri, toplumdaki cinsiyetler arası hiyerarşiyi, kültürel etkinlikleri, ekonomik ve siyasi yapılanmaları ortaya koyabilir. İşbu noktada akrabalık terimlerinin incelenmesi, bu örnekleri çoğaltmak, işlemek ve yorumlamak, Türk akrabalık terminolojisinin çerçevesini uluslararası literatür esasında değerlendirmek, tür, şekil ve akademik çerçeve içerisindeki yerini belirlemek, hem Türk dilleri hem de diğer diller arasında karşılaştırmasını yapmak ayrı bir önem arz etmektedir. Bu minvalde gerek Altay dilleri gerekse Türk dilleri bağlamında akrabalık terimleri üzerine yapılan çalışmalar geçmişten günümüze artarak devam etmiştir. Kaare Grønbech’in “The Turkish System of Kinship (Türk Akrabalık Sistemi)” (1953) adlı makalesi, Türk dillerindeki akrabalık terimlerinin yapısını ve sınıflandırma ilkesini kültürel bağlam içinde analiz ederek, bu sistemin temel ilkelerini ortaya koyan ilk çalışmadır. Lyudmila A. Pokrovskaya’nın, akrabalık terimlerini daha çok semantik çerçeve içerisinde değerlendirdiği makalesi, “Termini rodstva v tyurkish yazıkah (Türk Dillerinde Akrabalık Terimleri)” (1961) bu konuda yapılan ilk çalışmalardandır. Gülensoy’un “Altay Dillerindeki Akrabalık Adları Üzerine Notlar” (1974) makalesi konuya dikkat çekmesi ve detaylandırması bakımından önemli araştırmalar arasındadır. Gülensoy, Altay dillerindeki akrabalık terimlerini karşılaştırmalı, tarihsel ve etimolojik bakımlardan değerlendirmiştir. İlk başta yüksek lisans tezi olarak yazılmış ve sonrasında genişletilerek tekrar yayımlanmış bir çalışma olan Yong-song Li’nin, “Türk Dillerinde Akrabalık Adları” (1993) eseri de akrabalık terimleri ile ilgili kapsamlı çalışmalar arasında bulunmaktadır. Li, akrabalık terimlerini hem Türk dilinin tarihsel süreçleriyle hem de çağdaş Türk dillerinde yaşayan örnekleriyle beraber kapsamlı olarak aktarmış ve literatüre geniş bir söz varlığı malzemesi sunmuştur. Bunların dışında akrabalık terminolojisiyle ilgili birçok çalışma ortaya konmuştur. Yapılan araştırmaların büyük bir bölümü özel olarak ilgilenilen bir eserin içerisindeki akrabalık terminolojisine ait söz varlığı taramaları, incelemeleri veya çözümlemeleridir. İncelemesini yaptığımız “Türk Akrabalık Terminolojilerinin Tipolojisi” adlı eser, farklı araştırma yöntemlerini bir arada kullanarak alana yenilikçi bir bakış açısı sunmakta ve diğer eserlerden bu yönüyle ayrılmaktadır. Bu doğrultuda eser; yukarıda belirttiğimiz tüm sorulara yanıt vermesinin yanı sıra, akrabalık terminolojisi eş zamanlı ve art zamanlı bir biçimde inceleyerek hem söz varlığı

malzemesini işlemekte hem de bu malzemeyi literatürde kabul görmüş terminolojik çerçeve içerisinde değerlendirerek, çağdaş Türk dillerindeki yansımalarını tipolojik ve terminolojik bağlamlarıyla birlikte ayrıntılı biçimde sunmaktadır. Ayrıca yazar eserin yazılış amacını da *“Tüm Türk dillerinde kullanılan akrabalık terminolojilerini bir bütün olarak ele alan ve terminolojik yapıda ortaya çıkan değişim ve dönüşümleri hem tarihsel hem de eş zamanlı olarak analiz eden...”* (s. 16) bir çalışma olarak nitelendirmektedir.

Eserin hedef okuyucu kitlesi, ilgili konuda en azından temel düzeyde bilgi birikimine sahip akademik çevrelerdir. Çünkü gerek terimsel ağırlık gerek akademik okuma yöntemleri gerekse diller arası etkileşimler açısından belirli farkların analiz edilebilmesi ve algılanabilmesi okuyucunun belirli bir ön bilgiye sahip olmasını gerektirmektedir.

2. İçerik ve Örneklemeler

2.1. Kitabın Bölümleri

2.2. Tablo, Harita ve Diyagram Listesi ve Kısaltmalar

Eser, okuyucuyu ilk olarak “Tablo, Harita ve Diyagram Listesi” ile “Kısaltmalar” (s. 9-11) başlıklarıyla karşılamaktadır. Bu bölümlerde, eserde yer alan tabloların, haritaların ve diyagramların numaralandırılmış listeleri ile kullanılan bazı dillerin ve kaynakların kısaltmaları sunulmaktadır. Sunulan bu görsel veriler, eser içerisindeki paragraflarda anlatılan bilgilerin pekiştirilmesini sağlamak, verileri şematik olarak desteklemek ve okuyucuya aktarılan bilgilerin kalıcı olmasını sağlamak amacıyla verilmiştir. Ayrıca akrabalıkla ilgili terminolojilerin kullanımına yönelik oluşturulan özel bir kısaltma sistemi (s.14) ve bu sistemin nasıl kullanılacağına dair örnekler sistemleştirilmiştir. Örneğin, baba kelimesi “B” ile, anne kelimesi ise “A” ile kodlanmıştır. Birleşik kullanımları ise BA “Babanın Annesi” şeklinde verilmiştir. Bu sistem ile diğer akrabalık terimleri de birleşik kullanıma sunularak okuyucuya kolaylık sağlanması hedeflenmiştir.

2.3. Önsöz

Yukarıdaki bölümlerin ardından okuyucuyu “Önsöz” (s. 15-17) bölümü karşılamaktadır. Bu bölümde yazar, sade ve akademik bir üslupla akrabalık terminolojisine ilişkin genel bir çerçeve çizmiş; Türk dili sahasında gerçekleştirilen belli başlı çalışmalardan söz etmiş; kitabın amacını, çalışmanın temel kısıtlılıklarını ve erişim olanaklarını belirtmiş ve nihayet kitabın bölümlerine kısaca değinmiştir.

2.4. Birinci Bölüm: Akrabalık Sistemlerinin Tipolojisi

I. İlk Çalışmalar ve Lewis Henry Morgan

Bu bölümde (s. 21), belli başlı bazı araştırmacıların yaptığı çalışmalar, akrabalık konusunun bilimsel literatürde nasıl yer edindiği ve akrabalık terminolojisinin kurucusu olarak kabul edilen Lewis Henry Morgan’ın çalışmalarıyla ilgili bilgilere yer verilmiştir. Lewis Henry Morgan, modern antropolojinin kurucularından biri olarak, akrabalık terimlerini ilk kez sistematik biçimde sınıflandırmış ve bu yaklaşımla akrabalık çalışmalarını antropolojik araştırmaların temel taşlarından biri hâline getirmiştir. Bu bağlamda Morgan’ın neden öne çıktığı, hangi katkıları yaptığı, araştırmacıya yöneltilen olumlu veya olumsuz eleştiriler belirtilmiştir. Ayrıca, yazar kendi görüşlerini de ilgili yerlerde aktarmıştır.

II. Akrabalık Terimlerinin ve Terminolojilerinin Tasnifi

İkinci alt başlığı oluşturan bu bölümde (s. 24), akrabalık terminolojisinin neye göre sınıflandırıldığı, literatürde bu sınıflandırmalarla ilgili hangi görüşlerin var olduğu ve bilim insanları arasındaki görüş farklılıkları gibi konulardan bahsedilmiştir. Örneğin, Morgan'ın ortaya attığı sınıflayıcı (classificatory) ve betimleyici (descriptive) sınıflandırmasına yönelik yapılan eleştirilerden bahsedilmiş ve bu terimlerin hangi bağlamda hangi akrabalık terimlerinin içine girdiği de farklı örneklerle detaylandırılmıştır. Diğer yandan yer yer Türk dilleri ve diğer diller ile ilgili örneklerin ve açıklamaların verilmesi ve terimsel terminolojilerin diyagramlarla anlatılması konunun daha anlaşılabilir olmasını sağlamıştır. Geleneksel Türk akrabalık terminolojisi kapsamında hem Türk dillerinin hem de diğer dillerin karşılaştırmaları da verilmiştir. Ayrıca yazar, çağdaş akrabalık çalışmalarında kullanılan adlandırma sistemlerini (Eskimo, Hawaii, Iroquois, Sudan, Omaha, Crow) (s. 33-38) detaylı olarak işlemiştir.

III. Komşu Akrabalık Sistemleri

Bu bölümde (s. 43), Türk akrabalık sistemine yakın coğrafyalarda şekillenen terminolojilerin ve Türk akrabalık terminolojisinin coğrafi sınırları çizilmiş ve etkileşimde bulunulan coğrafyaların sistemleri ile ilgili örnekler verilmiştir: “*Farsça bu bakımdan Eskimo tipine yaklaşıırken Çince’de Sudan akrabalık terminolojisinden beklendiği gibi babanın ve annenin ebeveynleri için dört farklı terim yerleşmiştir.*” (s. 49) Ayrıca yer yer karşılaştırmalı şekilde bahsi geçen konunun kritiği yapılmıştır. Türklerin hangi akrabalık sistemlerini/terminolojilerini (Eskimo, Sudan, Omaha) kullandıklarının da belirtildiği bu bölümde terimsel sözcükler önceki bölüm ile köprü oluşturmuş ve böylelikle akıcılık sağlanmıştır. Örneğin, Türk dillerinin yoğun temas kurduğu alanlar arasında “*Orta Asya, Sibiry, Transkafkasya, Anadolu, Balkanlar, Volga-Ural bölgesi ve Kuzeybatı Avrupa*” (s. 43) gibi bölgeler zikredilmiştir. Bunun yanı sıra bir önceki bölümde bahsedilen Murdock’un çağdaş akrabalık çalışmalarının tasnifindeki sisteme göre yakın coğrafyadaki sistemler değerlendirilmiştir. Örneğin, Omaha sisteminin İç Asya’da baskınlığından dolayı; “*Burası göçebe Türk ve Moğol halkları için tipikleşen Asya-Omaha akrabalık sisteminin geliştiği tarihsel coğrafyadır.*” (s. 46) ifadesine yer verilmiştir.

IV. İç Asya Omaha Terminolojisi

Birinci bölümün son kısmını oluşturan bu başlıkta (s. 51), “Omaha” terminolojisi ile İç Asya’da uygulanan “Omaha” terminolojisi arasındaki farklılıklardan ve benzerliklerden bahsedilmiş, Türk ve Moğol akrabalık terminolojisi ile ilgili kökensel bağa ve Türklerin akrabalık terminolojisindeki sosyal yapısına temas edilmiştir. Örneğin, “*Avrasya bozkırlarında benzer sosyokültürel özellikleri paylaşan bu göçebe kökenli halklar (Türk-Moğol) arasında görülen Omaha terminolojisi dünyanın farklı yerlerindeki Omaha terminolojilerinden bazı özellikleri itibarıyla farklılaştığı gibi zaman içinde kendi içinde de değişime uğramıştır.*” (s. 54) ifadesine yer verilmiştir.

2.5. İkinci Bölüm: Türk Akrabalık Terminolojilerinde Dönüşüm

Yazar, ikinci bölüme (s. 57) kısa bir giriş yaparak konuyla ilgili önemli noktalara değinmiştir. Burada geleneksel Türk akrabalık sistemi ile ilgili referanslar ve sınıflandırmalar ile geleneksel Türk akrabalık sisteminin tipolojik özellikleri belirtilmiştir. Bölümdeki alt başlıklar ve içerikleri aşağıdaki gibidir:

I. Soy Çizgisi

Bu bölümde (s. 60) geleneksel Türk akrabalık terminolojisinin “dikey ve yatay soy, +2, +1” (s. 60-61) gibi terimlerin açıklamalarına yer verilmiştir. Bölüm kendi içerisinde “Dede-Baba-Amca/Nine-Anne Hala Terminolojisi” (s. 61) ve “Torun-Yeğen Terminolojisi” (s.74) alt başlıklarına ayrılmıştır.

II. Soy Yönü

Soy Yönü alt başlığında,(s. 86) ilk olarak “Soy Yönü” kavramı açıklanmış, “Geleneksel Türk Akrabalık Sistemindeki Soy Yapısı” örneklerle anlatılmış, diyagramlarla konunun daha net kavranmasına yönelik gösterime yer verilmiş ve numaralandırılarak ayrımları belirtilmiştir. Daha sonra “Dede-Nine Terminolojisi” (s. 88); “Amca-Dayı/Hala-Teyze Terminolojisi” (s.96) ve “Kuzen Terminolojisi” (s. 104) alt başlıkları işlenmiştir.

III. Kuşak

Bu bölümde (s. 115), geleneksel Türk akrabalık sistemindeki kuşak terminolojisi değerlendirilmiş ve çeşitli eş zamanlı ve art zamanlı örneklerle açıklanmıştır. Ancak yalnızca “Dayı-Dayı Oğlu/Kızı Terminolojisi” (s. 116) alt başlığına yer verilmiştir.

IV. Yaş

“Yaş” (s. 125) başlığında ise akrabalık terminolojisinin yaşa göre sınıflanması ve farklı terimlerle işaretlenip işaretlenmemesi açıklanmış, geleneksel Türk akrabalık sistemindeki yaş ayırımına değinilmiştir. Bu bölüm “Büyük Kardeş-Küçük Kardeş Terminolojisi” (s. 126) ve “Büyük Amca-Küçük Amca/Büyük Hala-Küçük Hala Terminolojisi” (s. 136) alt başlıklarına ayrılmıştır.

V. Cinsiyet

İkinci bölümün son alt başlığı olan bu bölümde (s. 144), akrabalık sisteminde cinsiyet faktörü işlenmiştir. Geleneksel Türk akrabalık sistemindeki cinsiyet rolünün nasıl şekillendiği ve nasıl var olduğu açıklanmış ve yalnızca “Kız Kardeş Terminolojisi” (s. 145) alt başlığına yer verilmiştir.

İkinci bölüm olan “Türk Akrabalık Terminolojilerinde Dönüşüm” başlığındaki alt başlıkların işleniş düzeni tümüyle aynı yapıdadır. İlk olarak bahsi geçen akrabalık terminolojilerinin Türk dillerindeki varyantları tablo ile sıralı şekilde belirtilmiş, daha sonra bu kelimeler eş zamanlı ve art zamanlı olarak incelenmiş, açıklanmış ve örneklendirilmiş, gerekli görülen yerlerde yorumlanmış ve yine tablolar, diyagramlar ve haritalarla desteklenerek ilgili bölümlerin sonuç kısımlarında genel bir değerlendirme yapılmıştır. Bu değerlendirmelerin tümünde bazı yerlerde Türk dillerinin etkileşimde bulunduğu belli başlı dillerden kopyalanan kelimeler veya yakın ve uzak coğrafyadaki bazı akrabalık terimleri örneklem olarak verilmiş ve kültürel etkileşimler belirtilmiştir. İşlenen konunun özelinde değinilmesi gereken farklı bir konu, terim ve başlık olmadığı sürece ikinci bölümün düzeni bu şekilde devam etmiştir. Bu açıklamamıza binaen örneğin, “*Torun-Yeğen Terminolojisi*” (s. 74) alt başlığında ilk olarak “*Gag., Tür., Az., Trkm., Sal., Kar., KTat., KMal., Kum., Baş., Tat., Nog., KKal., Kaz., Kır., Özb., Uyg. Alt., Hak., Tuv., Yak., Çuv.*” (s. 74-78) dillerinde kullanılan torun ve yeğen adları tabloda sunulmuş, “*Buna göre erkek çocuğun çocuğu (-2. kuşak) erkek kardeşin çocuğuyla (-1. kuşak), kız çocuğun çocuğu (-2. kuşak) da kız kardeşin çocuğuyla (-1. kuşak) eşitlenir.*” (s. 78) şeklinde soy yönü ve kuşak bağlamındaki yerleri açıklanmış, “*Torun ve yeğenleri*

birleştiren yukarıdaki 2 terimli terminoloji (ET. atı, yegen) günümüzde hiçbir Türk dilinde tümüyle korunmamıştır. Yalnızca Güney Kıpçak ve Sibiryâ dillerinin birkaçında (Nogayca, Kırgızca, Kazakça, Yakutça) KçÇ (Kız çocuğun çocuğu) ile KkÇ (Kız kardeşin çocuğu) soy çizgisi bakımından hâla sınıflayıcıdır.” (s. 78) gibi açıklamalarla işlenen terimlerin Türk dillerine göre terminolojik analizi verilmiş, tablo ve diyagram ve harita aracılığıyla bu yapılan analizlerden çıkan sonuçlar gösterilmiş, ardından “Geleneksel Türk akrabalık sisteminde soy çizgisi sınıflayıcı ve temel terimler aracılığıyla eşitlenir: ET. atı ‘EçÇ (Erkek çocuğun çocuğu), EkÇ (Erkek kardeşin çocuğu)’, yegen ‘KçÇ (Kız çocuğun çocuğu), KkÇ (Kız kardeşin çocuğu)’. Sınıflayıcı terminoloji değişikçe temel terimlerin yerini betimleyici terimlerin aldığı görülür: Kar. karındaş uwlu/kızı ‘EkÇ (Erkek kardeşin çocuğu)’ kız karındaş uwlu/kızı ‘KkÇ (Kız kardeşin çocuğu)’ vb.” (s. 81) ifadeleriyle eş zamanlı ve art zamanlı örnekler sunulmuş, çağdaş Türk dillerinde kullanılan güncel akrabalık terimleriyle alakalı “Günümüzde ise EçÇ (Erkek çocuğun çocuğu) ve KçÇ (Kız çocuğun çocuğu) için yiyän ‘erkek torun’, yiyänsär ‘kız torun’ terimleri yerleşmiş olmakla birlikte özellikle medyada Rusça kökenli onokaş ‘erkek torun’, onoksa ‘kız torun’ (<Rus. vnuk внук , vnucka внучка ‘torun’) terimlerinin popülerleşmeye başlaması kayda değerdir.” (s. 83) gibi çeşitli değerlendirmeler farklı açılardan ele alınarak aktarılmış ve elde edilen bulgular ilgili yerlerde değerlendirilmiştir.

2.6. Sonsöz

Yukarıda açıkladığımız bölümlerden sonra “Sonsöz” (s. 155) bölümü gelmektedir. Yazar, burada kitapta işlenen bölümlerin sonucunda ulaştığı çıkarımları aktarmış, Türk akrabalık sisteminde kullanılan akrabalık tiplerinin nedenlerini ve sonuçlarını açıklamış, hangi Türk dilinin hangi tip akrabalık sisteminin içine girdiğini belirtmiş, ilgili akrabalık terminolojilerinin Türk dillerinde var olan özelliklerini tablolaştırarak vermiştir. Yazar, genel olarak her bölümün alt başlıklarında işlenen akrabalık terminolojilerinin sonuçlarına ilgili bölümler içerisinde değindiği için, “Sonsöz” bölümü kısa ve öz tutulmuştur.

2.7. Metin Örnekleri

Eserde “Sonsöz” bölümünden sonra “Metin Örnekleri” (s. 159) bölümü gelmektedir. Bu bölümün başında yazar, verilen örneklerin nereden alındığını ve bunlarla ilgili transkripsiyona ilişkin işlemleri açıklamış ardından çağdaş Türk dillerindeki örnekleri kaynaklarını da belirterek sıralamış ve ilgili konuyu kuşak terminolojisine göre (+2., o. gibi) açıklamıştır.

2.8. Kaynakça ve Dizin

Bu bölümden sonra eserde kullanılan kaynaklar “Kaynakça” (s. 213) başlığı altında sunulmuştur. Ardından “Dizin” (s. 241) bölümüne yer verilmiş ve eserde geçen akrabalık terminolojisine ait kelimeler alfabetik ve transkripsiyonlu biçimleriyle sıralanmıştır.

2.9. Değerlendirme ve Sonuç

“Türk Akrabalık Terminolojilerinin Tipolojisi” adlı eserde bölümlerin sıralanışı, işleniş biçimi ve aktarım yöntemi, yukarıda verilen bilgiler ışığında şu şekilde değerlendirilebilir: “Tablo, Diyagram ve Haritalar” bölümünde verilen bilgiler, okuyucuya ilgili bölümlerdeki verilere daha hızlı ve pratik bir şekilde ulaşma imkânı tanımaktadır. Ancak, bu pratikliğin daha da kapsamlaştırılması adına, tablo, harita ve

diyagramların listesinde sayfa numaralarının belirtilmesi okuyucuya daha da kolaylık sağlayabilir. Özellikle söz varlığı çalışmalarında tanımlama ihtiyacı duyulan ve özel olarak ilgilenilen bir terimin başvurulana kaynağa doğrudan bulunabilir olması eserin kapsamını daha da artırabilir.

Yazar, birinci bölümün genelinde konuya ilişkin genel bir çerçeve sunmayı tercih etmiş ve eserin ikinci bölümüyle olan bağlantısını bu şekilde kurmuştur. Ancak hedef kitlenin çeşitliliği ve okuyucuların konuya dair bilgi düzeylerindeki farklılıklar dikkate alındığında, kavramsal bir ön bölümün eklenmesi, çalışmanın bütünlüğünü, hacmini ve erişilebilirliğini önemli ölçüde artırabilir. Bu tür bir katkı, eserin yalnızca uzman çevrelere değil, farklı seviyelerden okuyuculara da hitap etmesini sağlayarak metinden daha etkin biçimde yararlanılmasına olanak tanıyabilir. Bu kapsamda, “Akrabalık nedir?”, “Akrabalık terminolojisi içerisinde hangi temel kavramlar yer almaktadır?” ve “Dikey ile yatay soy kalıpları nasıl belirlenmektedir?” gibi temel sorulara açıklık getiren aşağıdaki örnek metne benzer içerikte bir bölüm, eserin başında işlevsel bir rol üstlenebilir: *“Akrabalık, bireyler arasında kan bağıyla, evlilikle veya sosyal kabul edilen ilişkiler sistemidir. Bu ilişkiler yalnızca biyolojik bağlantıları değil, aynı zamanda toplumsal aidiyeti, kültürel kimlik aktarımını ve sosyal yapının inşasını da belirler. Akrabalık terminolojisi ise bu ilişkilerin dilde ne şekilde adlandırıldığını, hangi anlam ve işlevle kullanıldığını sistemli biçimde inceler. Bu bağlamda, akrabalık terimleri genellikle belirli ölçütlere göre sınıflandırılır. Bunların başında soy çizgisi gelir. Dikey soy çizgisi (lineal kinship), bireyin ataları ve torunlarıyla kurduğu doğrusal ilişkiyi kapsar (örneğin: dede, baba, oğul, torun); yatay soy çizgisi (collateral kinship) ise bireyin kendi kuşağındaki diğer bireylerle olan bağlarını ifade eder (örneğin: kardeş, kuzen, enişte). Bu yapılar, hem bireyin sosyal konumunu hem de kültürel rolünü belirleme açısından temel göstergelerdendir. Ayrıca, kullanılan terimlerin sınıflayıcı (classificatory) ya da betimleyici (descriptive) özellik taşıması da, toplumun akrabalık sistemine yüklediği anlamı yansıtır. Cinsiyet ayrımı (hala/dayı, amca/teyze gibi), kuşak farklılığı (baba-oğul, dede-torun), yaş kıstası (ağabey-kardeş gibi) ve yönsele yapı gibi terminolojik ölçütler, bu sınıflandırma sisteminin temel unsurlarını oluşturur.”* Değerlendirmemizi daha açıklayıcı ve somut bir zemine oturtmak için sunduğumuz bu örnek metne benzer bir açıklamanın eserde yer alması, kavramsal çerçevenin daha sağlam kurulmasına katkı sağlayabilir. Böyle bir giriş, konuya doğrudan hâkim olmayan okuyucular için kavramlar arasındaki ilişkileri daha anlaşılır hale getirebilir ve temel düzeyde bilgi sahibi okuyucular açısından ise bilgilerin pekiştirilmesine ve ilerleyen bölümlerdeki tartışmaların daha net takip edilmesine yardımcı olabilir.

Yukarıda yapılan değerlendirmelerin yanı sıra kitapta yer yer bu tip tanımlamalara ve bahsedilen sorulara cevaplar bulunmaktadır. Örneğin, yazarın sınıflayıcı ve betimleyici adı altında açıkladığı terimsel ifadeler aktarılırken kısa örneklerle yer verilmiştir ancak örnekler ve açıklamalar daha da genişletilebilir veya konuya dair özel bir başlık açılabilir. Bunun yanında “o., +1., +2., -1., -2., dikey ve yatay soy” şeklinde belirtilen akrabalık terminolojisindeki kuşakları ve yönleri açıklayan ifadelerin de bahsettiğimiz giriş bölümünde detaylı olarak sunulması kitabın akıcılığını, hedef kitlesini ve hacmini genişletecek ve güçlendirecek detaylar olarak görülebilir. Fakat bahsedilen bu terminolojiler kitabın birinci bölümünün çoğu yerinde terimsel olarak geçse de ancak ikinci bölümün alt başlıklarında tanımlanmıştır. Yani konuya hazır bulunuşluğu olmayan veya temel düzeyde olan bir okuyucu birinci bölümü bitirdiğinde

bu terimlerle ilgili tanımlamalarla karşılaşmadan okumaya devam etmekte ancak ikinci bölümde yapılan tanımlamalar yoluyla ilgili terimlerin kapsamı hakkında detaylı bilgi sahibi olmaktadır. Bu yüzden dizgesel olarak ilk başta akrabalık terminolojisinin ve terimlerinin kapsamlı bir biçimde açıklamalı ve örneklemeli hâlde yer alması, eserin şu anki yapısını daha da güçlendirebilir.

Eserde yer alan yazım hataları yalnızca birkaç yerde aynı kelimenin tekrarı ve yanlış harf yazımı gibi dizgesel hatalardır. Bunların haricinde eserin genelinde yazım yanlışları ve dil bilimsel hataya rastlanmamıştır.

Yazarın, tüm kitapta kullanılan terimlerin İngilizcelerini parantez içinde belirtmesi okuyucuya ayrı bir bilgi ve perspektif katması açısından önemlidir. Gerekli görülen yerlerde dipnotta yapılan açıklamalar okuyucunun bilgi birikimini artırması ve daha derin bir analiz yapılabilmesi adına etkilidir. Geleneksel Türk akrabalık terminolojisi ile ilgili kullanımların Türk dilleri ve diğer yabancı diller ile karşılaştırılması, mukayeseli bir anlam açıklığı kazandırması bakımından yerinde bir tercihtir. Yer yer paragraflarda anlatılan konuların tablolar, diyagramlar ve haritalar ile açıklanması bahsedilen konunun anlaşılabilirliğini netleştirmekte aynı zamanda kitabın hacmini ve kapsamını bir hayli genişletmektedir. Akrabalık terminolojisinde ortaya atılan ve terminolojiye yerleşmiş fikirler ve bu fikirlere yapılan olumlu veya olumsuz eleştirilerin hiyerarşik düzeyde verilmesi de aynı katkıyı sağlamaktadır. Yazar, ayrıca bu konularda kendi düşüncelerini de konuya adapte etmiş ve böylelikle bütüncül bir yapı elde edilmiştir. Özellikle Türk dillerindeki akrabalık terminolojilerinin eş zamanlı ve art zamanlı olarak örneklerle işlenmesi, Türk dilinin tarihsel ve güncel kaynaklarıyla birlikte tanıklanması oldukça önemli bir adımdır. “Metin Örnekleri” bölümünde verilen metinler, Türk dillerindeki cümle yapılarını, kelime kullanımlarını ve akrabalık terimlerinin tanıklarını birebir sunması bakımından yenilikçi bir yaklaşım sergilemektedir. “Dizin” bölümünde ise kullanılan akrabalık terminolojilerinin sıralı bir biçimde sunulması, özel olarak ilgilenilen bir veriye hızlı erişim imkânı sağlamakta ve okuyucuya/araştırmacıya önemli ölçüde zaman kazandırmaktadır.

Yazarın, gerek tarihsel Türk dili dönemlerindeki gerekse çağdaş Türk dillerindeki akrabalık ile ilgili söz varlığı tanıklarını her akrabalık teriminin özelinde (amca- yeğen, dede-torun gibi) ayrıca ele alıp kapsamlı olarak işlemesi, Türk akrabalık terminolojisini ve tipolojisini uluslararası literatürde kabul gören adlandırma sistemleri açısından sınıflandırarak sunması ve akrabalık terimleriyle ilgili farklı bakış açılarını uzak ve yakın coğrafyalardaki sosyokültürel çerçeve içerisinde karşılaştırmalı örneklemelere başvurarak vermesi eseri günümüze kadar yapılan çalışmalardan ayırmakta ve böylelikle literatüre yenilikçi bir katkı olarak sunmaktadır.

Sonuç olarak, “Türk Akrabalık Terminolojilerinin Tipolojisi” adlı eser, sadece Türk dili sahasında değil, genel anlamda sosyolinguistik, antropoloji, etnoloji ve sosyoloji alanlarında da disiplinlerarası bir bağlam sunarak dikkat çekmektedir. Eserin özellikle eş zamanlı ve art zamanlı verilerle Türk dillerini karşılaştırmalı bir biçimde ele alması, akrabalık terimlerini sadece dilsel bir sınıflandırma olarak değil, aynı zamanda kültürel bir gösterge olarak değerlendirmesi; onu alanında referans niteliği taşıyabilecek bir kaynak konumuna getirmektedir. Türk dilleri arasında terminolojik benzerlikler ve ayrışmalar üzerinden inşa edilen tipolojik analiz, okuyucuyu yalnızca bir veri incelemesine değil, aynı zamanda Türk topluluklarının tarihsel ve sosyokültürel dinamikleri üzerine düşünmeye de sevk etmektedir. Bu yönüyle eser, hem ileri düzey

araştırmalara sağlam bir zemin hazırlamakta hem de Türkoloji alanında çalışan akademisyenler için terminolojik incelemeye dayalı bütüncül bir model sunmaktadır. Ayrıca eserin, küresel ölçekte akrabalık sistemleri üzerine yapılan tartışmalara Türk dillerinden hareketle katkı sunması, onu yerel bir çalışmanın ötesine taşıyarak uluslararası literatürde değerlendirilebilecek özgün bir akademik çalışma hâline getirmektedir.

Kaynakça

- Grønbech, K. (1953). The Turkish System of Kinship. *Studia Orientalia Ioanni Pedersen Septuagenario A.D. VII id. nov. anno MCMLIII a collegis discipulis amicis dicata* (124-129) içinde. Haunia: E. Munksgaard.
- Grønbech, K. (2023). Türk Akrabalık Sistemi (S. Aydın, Çev.) *Dil Araştırmaları*, 33: 267-273.
- Gülensoy, T. (1974). Altay Dillerindeki Akrabalık Adları Üzerine Notlar. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 21-22 (1973-1974), 283-318.
- Li, Y. S. (1993). *Türk Dillerinde Akrabalık Adları* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Li, Y. S. (1999). *Türk Dillerinde Akrabalık Adları*. İstanbul: Simurg.
- Pokrovskaya, Lyudmila A. (1961). Termini rodstva v tyurkskih yazıkah. *İstoričeskoye razvitiye leksiki tyurkskih yazıkov* (Y. İ. Ubryatova, Ed.), (11-81) içinde. Moskva: Nauka.

